

PROBLEMS AND CHALLENGES DURING RESTORATION OF VINTAGE COLLECTIBLES⁶

Iliya Todorov, PhD

Department of Repair, Reliability, Mechanisms, Machines, Logistics and Chemical Technologies

“Angel Kanchev” University of Ruse

Tel.: +359 82 888 239

E-mail: itodorov@uni-ruse.bg

Abstract: The paper reviews existing problems and challenges prior and during restoration of vintage collectables. A short introduction to the most famous manufacturers of pressed steel and die-cast toys is presented as attention is given to Tonka Toys and Buddy L as a producers of pressed steel toys. There is a variety of manufacturers of die-cast toys, but most recognizable and restored brands are Dinky Toys, Corgi Toys and Matchbox. In particular, the redline series of Mattel's Hot Wheels range produced in late 60's to early 70's could be also related to the vintage collectibles and considered for restoration. Complete description of the general characteristics of the toys is presented. The challenges prior and during restoration process are also established.

Keywords: Restoration, collectibles, problems and challenges.

ВЪВЕДЕНИЕ

В последните години се забелязва значителен интерес към старите играчки, произведени в периода от 30-те до 80-те години на миналия век, изработени от цинк-алуминиева сплав или от пресована ламарина. Основните причини за това се заключават във възвръщане на спомени от детството, инициране на колекционерски наклонности, реализиране на икономически ефект и не на последно място – възвръщане на първоначалния им блясък. Последната причина се поражда от факта, че подобни играчки не се произвеждат или в случай на производство, то качеството на крайния продукт е значително по-ниско, както и фактът, че този тип играчки придобиват все по-голяма антикварна стойност. Поради това, че по време на производство тези обекти са планирани да бъдат играчки, а не колекционерски вещи, голяма част от съществуващите днес се намират предимно в лошо състояние, което поражда необходимост от тяхното възстановяване. Освен потенциален икономически ефект някои автори посочват, че заниманията, свързани с реставриране на играчки оказват благоприятно влияние върху емоционалното и психично състояние на занимаващите се (Askalonova, 2015). През 1996 г. в Япония се създава т.нар. Toy Hospital Association, включваща около 650 работилници, изградени в детски домове, магазини за играчки, библиотеки и др. Занимаващите се в тях варират от ученици в горни курсове на обучение до пенсионери, като целта е освен удоволствие от дейността да се добият знания и умения по отношение на методи и техники за възстановяване, технологични средства, провеждане на диагностика, работа с измервателни инструменти и др. (Sawaji, 2020). В сферата на реставрациите на die-cast модели, напоследък се наблюдават тенденции към засилена активност и формиране на групи, форуми и канали в социалните мрежи във връзка с тази дейност.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Анализ на производителите на играчки, считащи се за антикварни към настоящия момент

⁶ Докладът е представен на Научната сесия на Секция „Ремонт и надеждност“ на 27 октомври 2023 г. с оригинално заглавие на български език: ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ РЕСТАВРИРАНЕ НА АНТИКВАРНИ ПРЕДМЕТИ

Както стана ясно по-горе основният акцент попада върху играчки, изработени от пресована ламарина и цинк-алуминиева сплав, наречена още *zamac*. По отношение на първите най-видни представители се явяват компаниите *Buddy L* и *Tonka*. Първата възниква през 1910г. под името *Moline Pressed Steel Company* и първоначално се занимава с производство на части за автомобилната и фермерска промишленост. През 1920г. основателя на компанията Фред Лъндал решава да създаде по време на почивката си модел на един от фирмените си камиони. Играчката е предназначена за сина му Артър Бъд Лъндал, когото наричали галено „*Buddy L*”. Скоро след това настъпва икономическа криза, която води компанията почти до банкрут и кара Фред Лъндал да насочи мисли към производството на детски играчки. За целта започва да обикаля различни компании с идея да предлагат на клиенти евентуалните играчки, но получава редица откази преди магазинът за играчки *F.A.O. Schwarz* прави поръчка за 500 броя. След повече от 76 000 играчки продадени през 1923г. Лъндал решава да се концентрира върху производството на играчки и окончателно спира производството на части за автомобилната и фермерска промишленост. След Втората световна война производството на играчки продължава, но играчките са със значително по-малки размери в сравнение с предвоенния период. (Whetzel, 2011)

Компанията *Tonka* е създадена през 1947г. под името *Mound Metal Inc.* в Минесота, САЩ. Първоначално компанията произвежда градинско оборудване, шапки и вратовръзки, но се явява под името *Tonka* на *New York Toy Fair* през 1947г., където представя първите две произведени играчки – парен валяк и товарен кран. След като продават около 37 000 броя за тази година, компанията насочва усилия към производството на играчки, представящи предимно тежкотоварна и строителна техника. През 1955г. компанията се преименува на *Tonka Toys Inc.* и се премества в нова производствена база, разположена около езерото Минетонка (“*History of Tonka Toys.*”, 2011). До 1963г. произвежданите играчки се характеризират с големи размери, когато се появява серията *Mini-Tonka* предназначена за малки деца. През същата година компанията започва износ на играчки извън САЩ, като се създават фабрики в Канада и Нова Зеландия, а също така маркетингови организации в Англия и Западна Германия. През 1965г. на пазара излиза серията *Mighty Tonka*, която води до продажби от 22 млн. до 45 млн. долара за периода от 1965 до 1969г. (*Tonka Corporation*, 2011). В началото на 70-те години започва производство на играчки *Tonka* и в България. Това се случва във фабрика „МИР“ в Разград, където в течение на годините се произвеждат около 40 различни играчки. 80% от играчките са насочени за чужбина към Чехословакия, Полша, Куба, Албания и Йордания.

В сферата на играчките изработени от цинк-алуминиева сплав е налице изключително голямо разнообразие от производители, чиито продукти към настоящият момент могат да бъдат отнесени като антикварни. Това са марки като *Динки Тойс*, *Корги Тойс* и *Мачбокс*, произвеждани във Великобритания; *Пилен* – в Испания; *Полистил* – в Италия; *Сику*, *Шуко* и *Гама* – в Западна Германия; *Мажорет* и *Норев* – във Франция и прочие. От всички тях – най-често се срещат реставрации на британските компании, чиито продукти се радват на висока популярност в световен мащаб.

В исторически план производството на играчките „*Dinky*” се разделя на два периода – преди и след Втората световна война. Предвоенното производство започва през декември 1933г., но до април 1934г. играчките влизат на пазара под името *Modelled Miniatures*, произведени от компанията на Франк Хорнби – добре познато име, свързано с производството на електрически влакчета. Същинското производство на играчките *Dinky Toys* започва почти едновременно в Ливърпул (Англия) и Бобини (Франция), обособявайки две линии на производство, които се явяват близки по история и обмен на матрици, но в същото време произвеждат различни серии от играчки, базирани на реалните машини по него време. Следвоенният период на производство започва през 1946г. с преиздаване на играчки от предвоенния, както и завършване на планираната преди войната серия. Отначало не се наблюдават съществени изменения, но в края на 1946г. в британската линия започва производство на по-реалистични джанти за ходовите колела. Недостигът на материал за ходовите колела за френската линия води до това, че колелата се произвеждат от метал и в

цялостен вид. През 50-те години се забелязват промени и в двете линии – основно в обозначенията на играчките от гледна точка на каталогизиране, но също така започва по-често прилагане на двуцветно боядисване, окомплектоване на играчките с пластмасови прозорци, имитиране на окачване, задвижване на предните колела с волан и т.н. През 1957г. се появява и първата играчка от серията „Dinky Dublo“, предназначена за използване като аксесоар към сценки с електрически влачета, отличаваща се с по-малки размери в сравнение с типичните играчки „Dinky“ изработвани в мащаб от 1:43 до 1:48. През 60-те години играчките започват да се произвеждат с по-голям размер, доближаващ се по-скоро до 1:35 отколкото до 1:43. Към края на 1967г. производството на „Dinky“ силно е повлияно от появата на играчките „Hot Wheels“ на американската компания Mattel, които са комплектувани с т.нар. „супербързи“ колела, което води до представяне на серията „Dinky Speedwheels“. Този тип колела се характеризират с хромирани джанти, придавайки по-реалистичен вид, което в последствие води до появата на играчки, свързани с анимационни герои, игрални филми и други. Въпреки всички промени в производството на играчките Динки, през 1972г. се преустановява френската линия, въпреки че някои от френските модели се произвеждат на по-късен етап от испанската компания „Pilen“, както и от френската компания „Solido“ през 1981г. Британската линия се преустановява през 1980г., като част от продукцията се насочва към компанията „Polistil“ в Италия, както и към фирмата „Universal“ в Хонг Конг. (Force, 2002)

Производството на играчките „Corgi Toys“ започва през 1956г. от компанията „Mettoy“ като опит да се конкурират играчките „Dinky Toys“, доминиращи пазара по това време. За тази цел „Mettoy“ проучва добре продукцията на конкурента и решава да пусне собствена линия на производство с размери на играчките, съответстващи на тези на „Dinky Toys“, но с мисъл за превъзходство. Още първата играчка е снабдена с пластмасов прозорец, което води до появата на слогана „Тези с прозорци“ и това се явява първата от много съществени иновации, представени в играчките „Corgi Toys“. През 1960г. се появява първата играчка-модел Астън Мартин DB 4 Салон, която притежава отварящи се елементи – в случая капак под който се намира детайлизиран отлят двигател. Друга иновация се явява изработването на джанти, имитиращи спици. Тези иновации, заедно с избора на модел, водят до близо 1 000 000 продадени играчки.

През април 1961г. се появява първата играчка-модел снабдена с т.нар. „диамантени“ фарове, поставени в пластмасови втулки и пресовани в отвори, предвидени в предната част на купето. Други иновации през тази година се явяват активни предни колела, отделна радиаторна решетка, обособени брони, отварящ се багажник с резервно колело вътре, отлят въздушен филтър и повдигащи се рампи при тежкотоварни автомобили. През 1962г. за пръв път се въвежда отделно отлят интериор с включени седалки, табло и волан. Най-значимата иновация се явява разработването на прозрачни отливки, предназначени за предаване на светлинни лъчи от централен източник, базирайки се на принципа на „пълно вътрешно отражение“ на светлина през подходяща среда. Тази иновация се внедрява в играчка-линейка, където с помощта на батерия се създават светлинни лъчи, преминаващи през вътрешността на играчката, предизвиквайки светлинен ефект спрямо задните стоп-светлини и буркана. През 1963г. се въвеждат движещите се седалки в играчките, а през 1964г. в превозните средства се поставят и фигурки, имитиращи шофьори и пътници. Произведената играчка-учебен автомобил Остин А60 е снабдена със завиващи предни колела, контролиращи се от колело, разположено на тавана. През 1965г. започва производството на играчки, базирани на превозни средства от филмовата индустрия. Първата от тях е от филма „Светецът“, която се продава в над 1 000 000 броя. Представянето на втората играчка – модел на автомобила на Джеймс Бонд от филма „Goldfinger“ с ефектите от филма, предизвиква фурор и достига 4 000 000 продадени броя. До края на 60-те години се наблюдават иновации в почти всяка играчка „Corgi Toys“ в зависимост от модела. С представяне на серията „Whizzwheels“ започва в общи линии упадък на компанията и играчките губят своята атрактивност в значителна степен. Продажбите не са толкова големи и постепенно се забелязва опростяване на отливките, премахват се отварящите елементи и т.н. Подобно на „Dinky Toys“ и тук размерът на играчките се променя през 1972г., съответстващ на мащаб около 1:36. Това допълнително води до намален интерес към

играчките и в крайна сметка компанията банкрутира в началото на 1984г. Името „Corgi” все пак се използва и до днес, но фокусът е към колекционерски модели, които не се считат за антикварни и обикновено не се реставрират. (Richardson, 2014).

Производството на играчките „Matchbox” започва през 1947г., когато Лесли и Родни Смит, несвързани помежду си родствено, но споделящи общата идея за създаване на компания за производство на отливки. Така създават „Lesney” като името се получава като комбинация от имената им. До 1953г. компанията произвежда разнородни играчки, най-масовата от които е модел на каретата с коне, използвана по време на коронацията на кралица Елизабет II през същата година. След продадени близо 33 000 броя, Лесли и Родни Смит решават, че това е добър знак и до края на 1953г. представят първите три модела от знаменитата серия „Matchbox” – дизелов валяк, самосвал и бетонобъркачка, базирани на първоначалните играчки, но в по-малък размер. Всяка следваща година компанията пуска по няколко нови играчки, преди през 1960г. да се установи серия от 75 играчки – някои напълно нови, а други – вече произвеждани, но в нови разцветки. Випусъкът от 75 модела продължава до 1981г., когато за японския пазар серията е допълнена до 79 с включени популярни за Япония модели на автомобили. Първоначално продукцията от фабриката се разпространява чрез компанията „Moko” до около 1959г., след което американската корпорация „Fred Bronner” започва внос на играчките „Matchbox” до 1964 г., когато се създава американското подразделение “Lesney Products” (U.S.A.). До 1968 г. играчките „Matchbox” заемат значително място в пазара за играчки, но вследствие на иновацията на компанията „Mattel”, се принуждава да предложи алтернатива, която да се конкурира с предлаганите от американската компания продукти. Така се създава серията „Superfast”, която дава възможност играчките “Matchbox” да се движат по същите писти, проектирани за играчките „Hot Wheels”. През 1982г. британското подразделение затваря врати и продава цялата линия на компанията „Universal Holding Company” от Хонг Конг, която купува също и марката „Dinky” и по този начин се създава продуктовата линия „Matchbox Toys Intl.”. Така наименованието „Lesney Products” се премахва от играчките и се заменя с новото наименование (Johnson, 2004). През 1983г. започва производството на първите лицензирани играчки „Matchbox” в България.

Характеристика на обектите подлежащи на реставриране

Като цяло произведените от горепосочените компании играчки се отличават с изключително разнообразие, поради което е необходимо да се разгледат основните им характеристики, които от своя страна предопределят и възможностите за последващото им реставриране. Според (Nikolov, 2019) чрез правилен анализ на структурните характеристики на обектите е възможно да се избере подход, метод на възстановяване, маршрут на операциите и необходимите технологични средства. В таблица 1 е представена обобщена характеристика на играчките, произведени от посочените по-горе компании. За играчките Dinky Toys са обособени двата периода – преди и след Втората Световна война, а за играчките Corgi Toys са представени трите характерни периода на производство – 50-те, 60-те и 70-те години на XX век. Производството на играчките Matchbox (съкр. MBX) е представено в двете основни направления – обикновени колела (RW-regular wheels) и “супербързи” колела (SF-superfast wheels).

Таблица 1. Характеристики на обектите подлежащи на реставрация

параметър	Buddy L	Tonka	Dinky pre-war	Dinky post-war	Corgi 50's	Corgi 60's	Corgi 70's	MBX RW	MBX SF
дължина (см)	50-66	15-30 (50)	5-12	12-25	8-10	10-12	15-17	3-6	7-8
материал	ламари на	ламари на	Zn-Al	Zn-Al	Zn-Al	Zn-Al	Zn-Al	Zn-Al	Zn-Al
тип конструкция	съставна	съставна	моно	моно	моно	моно	моно	моно	моно
прозорци	не	PVC	не	PVC	не	PVC	PVC	не/PVC	PVC

салон (интериор)	ламари на	ламари на, PVC	не, отлят	не, отлят, PVC	не	PVC	PVC	не, PVC	PVC
Материал на основата	ламари на	ламари на	Zn-Al	Zn-Al	Zn-Al	Zn-Al	Zn-Al	Zn-Al	Zn-Al
закрепване на основата	вмъква не	вмъква не	нит	нит	нит	нит	нит	скоба, нит	нит
материал на колелата	стома- на, Al, PVC, бакелит	стома- на, PVC	гума	гума PVC	гума	гума PVC	PVC	Zn-Al PVC	PVC
тип на колелата	състав- ни	състав- ни	състав- ни	състав- ни, цели	състав- ни	състав- ни	цели	цели, състав- ни	цели
тип джанти	отдел- ни	отдел- ни	отдел- ни	отдел- ни	отдел- ни	отдел- ни	цели	отдел- ни, цели	цели
допълнителн и аксесоари	да	да	да	да	да	да	да	да	да
наличие на адхезиви	да	да	не	да	не	да	да	да	да

От посочената характеристика се вижда, че е налице разнообразие по отношение на потенциалния обект за реставриране, което предразполага към различен подход при реализиране на процеса. Независимо от характеристиките на обекта, подхода, метода и средствата, които са необходими – процесът на реставрацията е свързан с посочените по-долу проблеми и предизвикателства.

Проблеми и предизвикателства при реставрацията на обекти с антикварна стойност

1. Намиране на желания обект за реставрация

Както става ясно от изложението по-горе, намирането на обекта за реставрацията се оказва първото предизвикателство поради фактът, че тези играчки не са обект на производство към настоящия момент, а като цяло първите произведени играчки не са описвани своевременно в каталози или брошури. Първите официални каталози за играчките Buddy L се появяват в началото на 60-те години – близо 40 години след първата официално произведена играчка. Самите каталози от своя страна се издават в много малък тираж и трудно се намират запазени екземпляри. Първообраз се явява книжка отпечатана през 1925г., посветена на реалното дете с прякорът „Buddy L”, където са представени първите произведени играчки с история към тях (The Story of Buddy “L”, 1925). При играчките “Tonka” са налице значително по-голям набор от каталози, датиращи от 1953г. насам. Като цяло при компаниите произвеждащи играчки от цинк-алуминиева сплав, издаването на каталози започва през средата на 50-те години на XX-ти век. Първият за играчките Dinky Toys се отпечатва през 1954г., за Matchbox – през 1955г., а за Corgi Toys – през 1958г. В общи линии издаването на каталози при тези три търговски марки играчки се наблюдава почти през целият период на производствена дейност на съответната компания до момента на преустановяване на дейността. В някои от каталозите се представят играчки с планирано цветово оформление, което се променя в процеса на производство, което води до появата на т.нар. пробни играчки, считащи се днес за изключително редки екземпляри. С развитието и широкото използване на електронната мрежа се дава възможност за по-лесно търсене и намиране на потенциалния обект за реставрацията. Най-често за целта се използват търговски платформи за стоки втора употреба, както и аукционни къщи, организиращи ежемесечни търгове на всевъзможни стоки, включително играчки. Разбира се, съществуват и аукционни къщи като Model Toy Auctions & Fairs; UK Toy & Model Auctions Ltd; Vectis Auctions Ltd и други подобни, които са специализирани в търгове за играчки.

2. Оценка на техническото състояние на обекта за реставрация

За планиране, организиране и провеждане на реставрация е необходимо да се извърши оценка на техническото състояние на обекта, подобно на дейностите, извършвани при възстановяване на реалните машини (Lyubenov et al., 2022). За разлика от реалните машини, където процесът може да се приложи само по отношение на определен детайл или възел, при реставриране на играчки процесът се прилага винаги по отношение на всички аспекти на обекта. Както се посочва в таблица 1 обектите за реставрация от избраните компании включват в себе си съчетание от елементи изработени от различни материали, които в момента на откриване се намират в различно състояние, изразяващо се в съответни типове несъвършенства. По този начин дори два напълно еднакви обекта може да се намират в различно състояние и да изискват съответен подход по време на реставрация.

Основната характеристика на играчките Buddy L и Tonka е тяхната големина, която в някои случаи надвишава значително тази при останалите. По-голямата площ на отделните елементи от конструкцията дава възможност за по-лесно обработване на повърхнините и отстраняване на налични дефекти. Металната конструкция е здрава и устойчива на натоварване, поради което сравнително рядко се наблюдават деформации при нормална употреба. Фактът че конструкцията на играчката е от съставен тип може да се разгледа както като предимство, така и като недостатък. От една страна по-големия брой съставни елементи допринася за реалистичния вид на играчката, но от гледна точка на процеса е необходимо значително технологично време и средства при обработване на всеки един от тях, както и при извършване на операции по разглобяване и сглобяване. При играчките изработени от цинк-алуминиева сплав конструкцията е сравнително крехка и често се наблюдават деформации и разрушаване на носещите колони. Тъй като при тези играчки са налице монолитна конструкция и отделяща се основа, то последната също подлежи на обработка с помощта на същите средства и метод. В повечето случаи основата се характеризира с корозия и загуба на лако-бояджийско покритие. В зависимост от начина на монтиране на базата спрямо основната конструкция – тук се използва връзка тип „ухо-илик“ при играчките от пресована ламарина; връзка тип „скоба“ при играчките „Matchbox“ от 50-те или връзка чрез използване на нитове – при всички останали производители. Основният проблем тук е свързан със запазване целостта на връзката в максимално възможна степен и евентуалната замяна с подходящ еквивалент.

Колелата поставяни към съответната играчка може да бъдат два основни типа според начина на изработка – съставни и цели. Съставните от своя страна могат да бъдат комплектувани в тип гума-венец-тас; гума-джанта или гума-тас. Целите колела от своя страна представляват монолитна конструкция, която в зависимост от предвидения подход от производителя се детайлизира с имитация на джанта и грайфер. В зависимост от материала колелата се отличават с разнообразие, което се определя преди всичко от периода на производство. При първите играчки Buddy L колелата са комбинация от метална джанта обхваната от гумен пръстен. В последствие материалът се променя и колелата се изработват от алуминий, бакелит и пластмаса. При следвоенният период на производство колелата се изработват от пластмаса и са изцяло цели, докато през 60-те години започва тяхното оформяне като съвкупност от пластмасова гума, пластмасов венец и метален тас. При ранното производство на играчките Динки и Корги, колелата представляват съвкупност от метална джанта и гумен пръстен, като тази тенденция се запазва до края на 60-те години. От началото на 70-те колелата се изработват изцяло от пластмаса във вид на монолитна конструкция, като джантата се имитира чрез никелиран слой. Колелата при играчките „Matchbox“ са метални до 1959г., след което започват да се изработват от пластмаса, но и в двата случая са монолитна конструкция. Около 1960г. за някои типове играчки започва да се прилага концепцията за отделящи се гуми и джанти. Такива са по принцип играчките представляващи селскостопански машини, бolidи от Формула 1 и мотоциклети. При играчките леки автомобили, първите опити за прилагане на тази концепция са от 1962г., когато се изработват джанти с имитация на реални спици. През 70-те години колелата се изпълняват по аналогичен начин, както тези при играчките Динки и Корги. В зависимост от начина на монтиране на

колелата към осите се наблюдават две основни тенденции – преди и след появата на играчките „Hot Wheels“ през 1968г. Преди това колелата се монтират плътно към осите, което води до тяхното едновременно задвижване. След появата на новата технология от компанията “Mattel” всички компании променят производството си съгласно тази технология, макар и на малко по-късен етап. Характерно за колелата от серията “Redline” на компанията “Hot Wheels” е, че колелата са движат свободно около осите, а задържането им към тях се осъществява, чрез обработка на краищата на осите по подходящ начин. За тази цел към оста се закрепват пластмасови компоненти изпълняващи ролята на втулки, върху които се монтират колелата чрез плъзгане. Това се явява съществено предимство по отношение на евентуална реставрация, тъй като колелата могат да бъдат извадени и обработени по желания начин. Концепцията за отделящи се джанти и гуми се изпълнява в комбинация метална джантата с пластмасов пръстен при играчките “Corgi Toys” и “Dinky Toys” или когато и двата компонента са пластмасови – при “Matchbox”. Основните проблеми тук са корозия и деформация на осите, както и износване на пластмасовите гуми. При играчките Динки и Корги най-често пръстените са от гума, която с течение на времето се втвърдява, напуква и разрушава. Подобно е положението при играчките представящи различни типове специализирана техника. Те обикновено са комплектувани с гумени вериги, които се променят по аналогичен начин с течение на времето. При играчките “Hot Wheels” основния проблем е породен от изкривяване на осите, които в началното производство се изработват с по-малък диаметър

Въвеждането на пластмасови прозрачни елементи имитиращи прозорци при всички производители започва приблизително в началото на 60-те с изключение на играчките “Corgi Toys“, които още от създаването си през 1956г. са комплектувани с прозрачни елементи. При Dinky Toys поставянето на подобни елементи започва през 1958г., въпреки че при играчките тип кабриолет има прозрачни елементи от по-рано, но те са изработени от много мек материал, различен от този използван по-нататък. При производителите на играчки от пресована ламарина, тенденцията за поставяне на такива елементи започва по същото време, въпреки че тези компании започват производство много по-рано. Основните проблеми, които се срещат тук се изразяват в наличие на драскотини, пукнатини и механични повреди, както и пожълтяване в резултат на слънчевото въздействие.

Изработването на салон (интериор) за съответната играчка преминава през няколко етапа в зависимост от периода на производство. При първите играчки “Buddy L“ представлява съвкупност от отделни метални елементи в случаите, когато е предвиден за съответната играчка. През 60-те години започва да се изработва във вид на отделен пластмасов елемент, докато при играчките “Топка” – тази концепция започва да се прилага в началото на 70-те. При играчките “Matchbox” салонът се прилага за пръв път през 1962г. като отделен пластмасов елемент. Преди това се оформя като неразделна част от отливката на основата и това се наблюдава при играчки тип кабриолет. При играчките “Corgi Toys” салонът става неразделна част от комплектуването им през 1959г., докато до този момент се отлива заедно с основата. Малко по-късно концепцията за салона като отделен елемент започва да се прилага и при играчките “Dinky Toys” – през 1960г. Като цяло по този елемент от играчката не се наблюдават съществени дефекти, тъй като в повечето случаи интериорът е покрит. При тези, които са отлети заедно с конструкцията или основата, основните проблеми се свеждат до нарушено лако-бояджийско покритие. Обособените като отделен елемент най-често се поддават на промяна в цвета в случай, че са подложени на слънчево въздействие, като това е най-изразено при светлите тонове на оцветяване.

От гледна точка на допълнителните аксесоари съпровождащи дадена играчка може да се заключи, че е налице значително разнообразие по отношение на форма и размери. За тях също важи правилото, че производството им е в съответствие с наличните материали технологичните възможности за съответния период на производство. Първоначално се изработват от метал като за играчките “Buddy L” такива аксесоари представляват елементи имитиращи фарове, брони, радиаторни решетки, поддържащи елементи от окачване, стълби, буркани, куки и др. В последствие, с навлизане на пластмасата, всички подобни елементи се изработват от този материал, като това се наблюдава при всички производители на играчки от

пресована ламарина и цинк-алуминиева сплав. Основният проблем при аксесоарите е, че най-често се губят с течение на годините главно поради малките се размери и финият начин на монтиране към играчката.

Последният аспект от гледна точка на състоянието на обекта се явява наличието на адхезиви. Обикновено това са различни ваденки и стикери, които се поставят с рекламна цел или за по-атрактивен външен вид. Още в първите играчки “Buddy L” се поставят ваденки с марката и до средата на 60-те нямат друга алтернатива. След това ваденките се изместват от стикери (лепенки) до днес. При играчките “Tonka” се наблюдава поставяне на стикери от началото на производство до наши дни. При играчките изработени от цинк-алуминиева сплав в общи линии се следва една и съща тенденция. Първоначално в ролята на адхезиви се използват ваденки с изключение на първата подобна играчка на “Matchbox” от 1954г., когато се използват лепенки, но веднага след това се преминава към използване на ваденки до 1964г. От този момент до края на 1968г. се прилагат и двата типа адхезиви в зависимост от играчката. С началото на производствената линия за играчките от серията “Superfast” се използват само лепенки до 1978г., когато се въвежда технологията за горещ печат при оформяне на външния облик на играчката.

3. Снабдяване с резервни части и консумативи

Въпросът с намиране и снабдяване с резервни части и консумативи остава винаги актуален, независимо от това дали процесът на реставрация е насочен към реален обект или към негов умален модел. Понякога елементите от играчката имат повреди, които не позволяват тяхното отстраняване, като разрушаване в дадена степен или пълната липса на даден елемент. Дори и на теория да има възможност за отстраняване на подобни проблеми, на практика се оказва, че е трудно да се осъществи процес възстановяване целостта на елемента или изработване на нов. Това се дължи на необходимост от конкретни технологични средства, които се характеризират с голямо разнообразие породено от особеностите на елемента. В съчетание с необходимостта от време и умения за използването им – задачата с осигуряване на необходимите резервни части и консумативи е трудоемка. За тази цел в интернет пространството се намират редица източници, които в една или друга степен поддържат сравнително голяма база от оригинални и изработени резервни части.

За играчките “Buddy L” и “Tonka” са налице няколко източника, като един от тях е магазинът Gasoline Alley Toys & Antiques, специализиран в осигуряване на резервни части и консумативи за играчки, произведени преди 1980г. Към настоящият момент магазинът поддържа номенклатура от 49 артикула за играчките “Buddy L” и 237 – за играчките “Tonka”, като цените варират от 7,5 до 125 USD за артикул в зависимост от сложността на изработка. Магазинът поддържа и голяма номенклатура от адхезиви за играчки “Buddy L”, “Matchbox” и “Tonka” – общо 589 артикула с цени от 7 до 50 USD, като по-високите цени се отнасят за играчките от пресована ламарина. За играчките “Matchbox” цената на адхезивите варира между 7 и 11 USD. Друг източник се явява компанията “Thomas Toys Inc.”, която също се специализира в осигуряване на резервни части за редица марки антикварни играчки, въпреки че количеството на такива за “Buddy L” и “Tonka” е по-ограничено – 317 артикула и 45 адхезива. Цените тук също варират в широк диапазон – от 1,25 до 60 USD. Резервни части за играчки от пресована ламарина могат да се намерят и в магазините Dakotah Toys Ltd., Classic Tin Toy Co., както и новозеландската компания “Real Steel Toy Supplies”.

За играчките изработени от цинк-алуминиева сплав е налице значително разнообразие от източници за резервни части и адхезиви, които поддържат голяма номенклатура от артикули. Пример за това е холандската компания “MK modelcarparts”, която предлага артикули и за трите от посочените по-горе марки играчки, въпреки че в базата от данни фигурират и артикули за други марки играчки като “Spot-ON”, “Tekno”, “Britains”, “Lone Star”, “Mercury”, “Politoys”, “Schuco” и други. На фигура 1 е показана схема на предлаганите артикули, оформени във вид на раздели. Числата във всеки раздел показват броят на артикулите във всеки от тях.

Corgi Toys			Dinky Toys UK		
Car parts 776	Corgi Junior parts 24	General car parts 28	Dinky Dublo parts 9	Dinky Figures etc. 74	General parts 69
Vacuum Formed Windows 16	Transfers and Stickers 162	Original parts 12	Mini dinky parts 1	Miscellaneous Dinky parts 3	Original car parts 13
Paint 3	Plastic Window Units 115		Paint 2	Parts for ambulances 22	Parts for army vehicles 144
Dinky Toys Aeroplanes			Parts for busses/coaches /touring 4	Parts for science fiction and TV models 83	Parts for saloons, racing cars etc. 533
Copies	Transfers and Stickers 51	Original replacement parts 1	Parts for trucks, vans etc. 266	Parts for fire engines etc. 39	Parts for farm vehicles 49
Replacement parts 110			Plastic Window Units 146	Replica's 63	Transfers and Stickers 305
Dinky Toys France			Vacuum Formed Windows 29	Matchbox Accessories and Major Pack	
Car parts 569	general car parts 37	Kits		Spare Parts Acc.and Major Pack 10	Transfers and Stickers 11
Vacuum Formed Windows 14	Transfers and Stickers 60	Replica's 53			Plastic window Units 1
Paint 1	Original car parts 20	Plastic window units 67	Matchbox Kingsize		
Matchbox 1-75			Kingsize Spare Parts 20	Transfers and Stickers 5	
Spare Parts 1-75 series 197	Transfers and Stickers 58				

Фиг. 1. Номенклатура от резервни части и адхезиви предлагани от “МК modelcarparts”

Друг източник на резервни части е британската компания “Model-Supplies”, която също предлага широка номенклатура. Въпреки че интернет страницата на компанията е значително по-смпла, то разнообразието от предлагани артикули е по-голямо като освен резервни части и адхезиви, компанията предлага и качествени копия на оригиналните кутии за играчките. На фигура 2 е представена схема на предлаганите артикули за съответната марка играчки по раздели.

Corgi Parts 1436	Corgi Repro Boxes 379	Corgi Transfers 196
Dinky Parts 1932	Dinky Repro Boxes 531	Dinky Transfers 364
French Dinky Parts 313	French Dinky Repro Boxes 120	French Dinky Transfers 35
Matchbox Parts 241	Matchbox Repro Boxes 276	Matchbox Transfers 66

Фиг. 2. Номенклатура от резервни части и адхезиви предлагани от “Model-Supplies”

От представените извадки се вижда, че двете компании са напълно достатъчни източници на артикули при необходимост от реставрации на играчки от посочените търговски марки. Цените варират и при двете компании в зависимост от сложността на изработка на съответния артикул, но като цяло могат да бъдат определени като напълно приемливи. Например, за елементите имитиращи прозорци цената варира от 5 до 10 лв за играчките от цинк-алуминиева сплав, докато тези за играчки от пресована ламарина – от 18 до 33 лв.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От извършеният анализ може да се формулират следните изводи:

1. Реставрирането на стари играчки обособени като антикварни предмети намира все по-голямо приложение, което се дължи на възвръщане на спомени от детството, инициране на колекционерски наклонности, реализиране на икономически ефект и възвръщане на първоначалния им блясък. Популярността на подобна дейност се обуславя от обособяването на групи, форуми и канали в социалните мрежи, както и от широката номенклатура от резервни части, адхезиви и аксесоари предлагани от специализирани магазини.

2. Преди осъществяване на процес на реставрация е необходимо познаване на характеристиките на обекта като техническо състояние, структура, материал на елементите и начин на монтиране на елементите един спрямо друг. Съчетанието на различни фактори по време на използване на обекта и особеностите му са предпоставки за използване на повече от един подход при реставриране на принципно едни и същи обекти.

3. Резервните части и адхезиви за играчки изработени от пресована ламарина са по-скъпи от тези изработени от цинк-алуминиева сплав, което се дължи на по-ранния период на производство. Примерът с цената на елементите имитиращи прозорци показва, че се изменя приблизително от 3 до 6 пъти.

REFERENCES

Askalonova, S., 2015. According to the methods for stress correction. Newspaper of Mari State University. (*Оригинално заглавие:* Аскалонова, Светлана Борисовна (2015). К вопросу о методах коррекции состояний стресса. Вестник Марийского государственного университета, (3 (18)), 8-12.

Force, E. (2002). The History of Dinky Toys. [<http://www.dinkytoys.ch/index.html> Accessed on 03.10.2023].

“History of Tonka Toys.” (2011) Antique Toys Today. <http://antiquetoystoday.com/history-of-tonka-toys> Accessed on 2.10.2023].

Johnson, D. (2004). Matchbox Toys 1947-2003 Fourth edition. Collector Books – A division of Schroeder Publishing Co., Inc. 191 p.

Nikolov, M. (2019). Reconditioning Vibroarc Deposited Layers in Gas Mixture Shielding Atmosphere Ruse: Publish house to University of Ruse 144 p ISBN 978 954 712 756 2

Richardson, M. (2014). Collecting Corgi Toys – Price and Identification Guide 2014. Francis Joseph Publications, 104 p.

Sawaji, O. (2020). The Joy of Fixing Toys. [https://www.gov-online.go.jp/eng/publicity/book/hlj/html/202008/202008_08_en.html Accessed on 2.10.2023].

Tonka Corporation (2011). Company Profile, Information, Business Description, History, Background Information on Tonka Corporation.” Reference for Business: Company History Index. [<http://www.referenceforbusiness.com/history2/65/Tonka-Corporation.html> Accessed on 2.10.2023].

Whetzel, D. (2011). Buddy L Toys. Mountain Discoveries, 50-51.